

РОЗДІЛ 6

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 342.962

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-3-2/21>

ФУНКЦІЇ СУДОВОЇ ВЛАДИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

FUNCTIONS OF THE JUDICIARY: THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS

Калараш А.А., аспірант

Харківський національний університет внутрішніх справ

У статті запропоновано вирішення наукового завдання з об'єктивізації й виокремлення на основі застосування структурно-функціонального підходу ключових функцій судової влади, їх коректне дефініювання на основі критичного розгляду наявних науково-доктринальних позицій, осмислення правової природи функцій судової влади у тісному зв'язку із питаннями структурно-ієрархічної організації судової системи на прикладі сучасної України. У результаті проведеного дослідження під функціями судової влади запропоновано розуміти всі реально існуючі, похідні від функцій держави види та напрями судової діяльності, що відображають соціально-правову сутність судової влади та її спрямованість і призначення в суспільстві, відповідають досягнутому рівню розвитку судової влади, є відносно сталими (постійними), конкретизуються у функціях судових органів певного ієрархічного рівня та судової спеціалізації, а також забезпечуються (опосередковуються) конституцією та законами держави з метою захисту пріоритетних суспільно-правових цінностей. Виявлено, що зазначені функції відображають соціально-правову природу і сутність самостійної судової влади (як автономної частини механізму (апарату) держави), є об'єктивними й закономірними формами прояву її доцільного функціонування й розвитку у визначених позитивним правом межах. Поліфункціональність як об'єктивне явище, властиве судовій владі, відображає різноспрямованість та видове розмаїття впливів цієї гілки державної влади на комплекс правовідносин, що склався у державі. З'ясовано, що функції судової влади є своєрідною діяльнісно-функціональною «матрицею» (основною) для кожного конкретного елемента судової системи, якими є судові органи – від суду першої до суду касаційної інстанції. Ці функції не є тотожними функціям окремо взятого судового органу, який так чи інакше уособлює свою функціональну специфіку залежно від ієрархічного (інстанційного) та спеціалізаційного розташування в судовій системі, особливостей нормативного опосередкування його функцій та конкретних повноважень, їх співвідношення з функціями й повноваженнями судів інших інстанцій та спеціалізації, наявних у судовій системі, тощо. Аргументовано, що здійснюючи характеристику функцій судової влади, не можна ототожнювати їх із функціями конкретних судових органів, під якими слід розуміти основні напрями діяльності цих органів, що випливають із їх завдань, визначають їхню сутність і призначення, а також реалізуються в передбачених законодавством формах та методах. Показано, що функції судової влади та похідні від них функції судів повинні розглядатися в тісному зв'язку з ієрархічною побудовою самої судової системи. Належний розподіл та чітке правове унормування кожної з функцій органів судової влади мають безпосередній стосунок до забезпечення належного рівня захисту судами прав і свобод людини і громадянина як ключової конституційної цінності. Обґрунтовано, що законодавче «конструювання» функцій судових органів не може бути довільним виявом волі законодавця (свавільним), а має зумовлюватися метою і завданнями щодо досягнення оптимального стану захищеності прав і свобод людини і громадянина. Кожному ієрархічному рівню судової системи держави має кореспондувати своя система нормативно визначених функцій, що повинні бути пронизані спільністю ключових правових цінностей суспільства і держави. Разом з тим, поряд із спільними для всіх судів функціями, на кожному ієрархічному та спеціалізаційному рівні судової системи, відповідно до засад судової інстанційності й спеціалізації, об'єктивно існують ті функції, які іманентні саме судовим органам такого рівня і спеціалізації. Правова об'єктивізація системи функцій судової влади має сприяти завершеності механізму правового регулювання діяльності судових органів та забезпеченню інституційної єдності й спроможності судової влади держави в цілому.

Ключові слова: *судова влада, функції судової влади, судова система, поліфункціональність, інстанційність, спеціалізація.*

The article offers a solution to the scientific problem of objectification and separation based on the application of structural and functional approach to key functions of the judiciary, their correct definition based on a critical review of existing scientific and doctrinal positions, understanding the legal nature of judicial functions in close connection with issues. structural and hierarchical organization of the judicial system on the example of modern Ukraine. As a result of the study, the functions of the judiciary are proposed to understand all existing, derived from the functions of the state types and directions of judicial activity, reflecting the socio-legal essence of the judiciary and its direction and purpose in society. (permanent), are specified in the functions of judicial bodies of a certain hierarchical level and judicial specialization, as well as provided (mediated) by the constitution and laws of the state in order to protect priority social and legal values. It is revealed that these functions reflect the socio-legal nature and essence of independent judiciary (as an autonomous part of the mechanism (apparatus) of the state), are objective and natural forms of manifestation of its appropriate functioning and development within the limits set by positive law. Polyfunctionality as an objective phenomenon inherent in the judiciary reflects the diversity and types of diversity of influences of this branch of government on the complex of legal relations that have developed in the state. It was found that the functions of the judiciary are a kind of activity-functional «matrix» (basis) for each specific element of the judicial system, which are the judicial authorities - from the court of first instance to the court of cassation. These functions are not identical to the functions of a single judicial body, which in one way or another embodies its functional specifics depending on the hierarchical (instance) and specialization of the judicial system, the peculiarities of regulatory mediation of its functions and specific powers, their relationship with the functions and powers of other courts. and specializations available in the judiciary, etc. It is argued that in characterizing the functions of the judiciary, they can not be equated with the functions of specific judicial bodies, which should be understood as the main activities of these bodies, arising from their tasks, determine their nature and purpose, and implemented in statutory forms and methods. It is shown that the functions of the judiciary and the derived functions of the courts should be considered in close connection with the hierarchical structure of the judicial system itself. The proper division and clear legal regulation of each of the functions of the judiciary are directly related to ensuring an adequate level of protection by courts of human and civil rights and freedoms as a key constitutional value. It is substantiated that the legislative «construction» of the functions of the judiciary can not be an arbitrary expression of the will of the legislator (arbitrary), but should be determined by the purpose and objectives of achieving optimal protection of human and civil rights and freedoms. Each hierarchical level of the judicial system of the state must correspond to its own system of normatively defined functions, which must be permeated by the commonality of key legal values of society and the state. At the same time, along with the functions common to all courts, at each hierarchical and specialization level of the judicial system, in accordance with the principles of judicial instance and specialization, objectively there are those functions that are immanent to judicial bodies of this level and specialization. Legal objectification of the system of functions of the judiciary should contribute to the completion of the mechanism of legal regulation of the judiciary and ensure the institutional unity and capacity of the judiciary as a whole.

Key words: *judicial power, functions of judicial power, judicial system, multifunctionality, instantiality, specialization.*

Обґрунтування наукової актуальності теми дослідження. Конституція України проголосила, що права та свободи людини і громадянина визначають зміст і спрямованість діяльності держави, і покладає на державу обов'язок з їх утвердження і забезпечення (ч. 2 ст. 3 Конституції України [1]). Відповідно, правозахисна функція вважається ключовою функцією демократичної, правової та соціальної держави, якою проголошено Україну. У реалізації цієї функції, безумовно, беруть участь усі гілки державної влади. Адже для гарантування конституційного порядку, нормального функціонування держави з метою утвердження прав і свобод людини і забезпечення гідних умов життя Конституція України передбачає структурувану, багаторівневу, ієрархічну систему органів державної влади, які наділені відповідною компетенцією, мають свій предмет відання та владні повноваження [2]. Проте центральне місце у правозахисному механізмі належить судовій владі, що інституціалізована через систему судових органів – судів, що своєю діяльністю втілюють «правозахисний смисл правосуддя» [3, с. 275].

Добре відомо, що судова влада є складним правовим феноменом, що наукою розглядається з різних позицій – організації, функціонування, реалізації, ролі та призначення в суспільстві, місця в механізмі держави тощо. Її феноменальність зумовлена її правовою природою та багатогранністю проявів як у сфері матеріального, так і процесуального права. Вона є продуктом тривалої еволюції суспільства, держави і права як визначальних чинників її виникнення, структурування та подальших змін і модифікацій, що торкаються її соціально-правової сутності, призначення, форм структурування та реалізації. Але, попри ці зміни, незмінним залишається те, що саме судова влада задовольняє в суспільстві «попит на правосуддя» [4, с. 61], що невіддільно пов'язане із суспільними уявленнями про справедливість як одну з визначальних цінностей суспільного життя та «першорядну функцію права» [5, с. 105].

В організаційно-правовому сенсі поняття «судова влада» позначає універсальну державно-правову категорію, що в межах доктрини поділу влади позначає одну з гілок державної влади, основне (однак не єдине) завдання якої – здійснення правосуддя. З формального боку (функціонального розуміння), правосуддя загалом прийнято отожднювати з судочинством, із судовим розглядом справ, а, зі змістовного боку, правосуддя виступає як реалізація ідей права, досягнення добра і справедливості [6, с. 489].

Нарешті виокремимо насамкінець ще один вагомий, з нашої точки зору, чинник, що сприяє збереженню актуальності порушеної проблеми. Так, судово-правові реформи, що тривали в більшості країн СНД та завершилися наприкінці другого тисячоліття, закріплення в конституціях багатьох країн принципів верховенства права та незалежності суду (судової влади), так само як і незавершеність судово-правової реформи в Україні, разом із невідомістю «дорожньої карти» цієї реформи, об'єктивно зберігають актуально-інновативний потенціал дискурсу щодо функціональної специфіки судової влади у процесі регулювання правовідносин у державі [7, с. 358]. Відтак, в умовах реформування судової гілки влади в Україні питання правового регулювання діяльності судів загалом набуває особливого значення та потребує удосконалення у напрямку становлення України як правової держави із незалежною судовою гілкою влади [8, с. 111]. У цьому контексті першорядного значення набуває визначеність функцій судової влади та вибір оптимальних способів їх об'єктивізації у позитивному праві.

Стан наукового опанування досліджуваної проблеми. Структурно-функціональні особливості судової влади, пов'язані з її сутністю та призначенням у суспільстві та місцем в апараті держави, являють предмет перманентного зацікавлення з боку юристів, політологів, філософів і соціологів. Тому нині закономірним є наявний

широкий спектр традицій опрацювання проблем структури і функцій судової влади, що розрізняються за своїми ключовими теоретико-методологічними пріоритетами й уподобаннями, науковими школами, а також дослідницькими парадигмами в осмисленні цих питань. Такому станові відповідає великий масив спеціальної наукової літератури, яка репрезентує різні способи концептуалізації історико-політичних, правових, соціокультурних та інших передумов і тенденцій розвитку функцій судової влади в єдиному комплексі із функціями держави, державної влади, права тощо, по-різному фіксує й осмислює їх наявний стан та перспективи розвитку і модернізації [9, с. 5].

Так, комплексові взаємопов'язаних питань, зумовлених структурою, ієрархією та функціями судової влади, присвячено чималий доробок вітчизняних учених, зокрема таких, як В. Бігун, В. Бринцев, М. Булкат, С. Глушенко, В. Городовенко, Ю. Грошевий, К. Гусаров, Р. Ігонін, П. Карпечкін, В. Комаров, О. Кошова, М. Кравчик, Р. Крусян, Н. Крючко, Б. Малишев, В. Малиярко, І. Марочкін, У. Мірінович, В. Молдован, Л. Москвич, І. Назаров, Л. Нестерчук, О. Овчаренко, С. Осетинський, В. Погорілко, О. Пономарьова, С. Прилуцький, Д. Притика, Н. Сібілова, А. Селіванов, В. Сердюк, М. Смокович, В. Смородинський, В. Сташич, Т. Струс-Духнович, В. Тацій, О. Ткачук, Ю. Тодика, Т. Француз, О. Хотинська-Нор, М. Цвік, С. Шевчук, Ю. Шемчушенко, І. Шицький, С. Штогун та ін.

Як впливає з аналізу їх робіт та висновків, до яких дійшли зазначені вчені, питання про функції судової влади розглядалися переважно розрізнено, фрагментарно, їх вивчення мало переважно галузєво-правову спрямованість (переважно в межах процесуальних правових наук), що не давало змоги підійти до комплексного загальнотеоретичного осмислення феномену функцій судової влади [10, с. 3-4]. Натомість у цих роботах, зазвичай, практично повсюдно наголошувалося на необхідності ретельного наукового вивчення нормативних, структурних та функціональних аспектів судової влади, зокрема з урахуванням ключових світових трендів судово-правового розвитку, інституціональної й функціональної перебудови національних судових систем як у зв'язку з внутрішніми процесами юридикації сучасного суспільства, так і із зовнішньоінтеграційними процесами, наприклад у Західній Європі, що викликають до життя наднаціональні судові інстанції та призводять до «судової глобалізації» [11, с. 55-62], що, природно, зумовлює перерозподіл функціонального навантаження в ієрархічній побудові національних судових систем.

У ході судово-правової реформи зазнають глибоких змін різні сторони функціонування судової влади, переосмислюється зміст і призначення як ключової для судів функції правозахисту прав і свобод людини, так і функції, зумовлені ієрархічною специфікою судів (зокрема, функції судів апеляційної та касаційної інстанцій). Цьому сприяє поступова втрата судами загальної юрисдикції на сучасному етапі розвитку цілої низки застарілих, притаманних судам радянського і пострадянського періодів функцій, і водночас – поява нових судових функцій, що вважається ознакою невпинного та послідовного поступу національної системи правосуддя до загальносвітових і насамперед європейських стандартів правосуддя. Втрата актуальності одних функцій судів загальної юрисдикції та набуття значення іншими вплинули на систему функцій судів загальної юрисдикції України загалом. Ця система набула нових рис, отримала нову спрямованість [12, с. 396].

Утім, чи не найгірше, це брак відповідних концептуальних наукових уявлень щодо необхідності науково обґрунтованого, збалансованого і своєчасного реформування ключових спеціально-юридичних, інституційних та функціональних сторін (аспектів) судової влади. Відтак, можна констатувати, що попри вагомий доробок

у галузі судового права, у його рамках досі без належної уваги вчених залишається теорія функцій судів загальної юрисдикції.

Ми вважаємо, що комплекс означених питань дійсно має вагомий теоретико-правовий значення як для організації судової влади в державі, так і для правового забезпечення належного функціонування всього державного механізму, а тому має досліджуватися передусім у рамках загально-теоретичної юриспруденції з поступовою науково-правовою «експансією» зроблених висновків та узагальнень до сфери науки судового права.

Мета дослідження. Метою статті є вирішення наукового завдання з об'єктивізації й виокремлення на основі застосування структурно-функціонального підходу ключових функцій судової влади, їх коректне дефініювання на основі критичного розгляду наявних науково-доктринальних позицій, систематизація та осмислення правової природи функцій судової влади у тісному зв'язку із питаннями структурно-ієрархічної організації судової системи на прикладі сучасної України.

Виклад основного матеріалу. Питання державної влади, її ефективності, соціальності (здатності задовольняти соціальні потреби і запити) та відповідальності здавна хвилювали і по сьогодні хвилюють не лише фахівців-правників, але і широкі верстви суспільства. Адже, як слушно зауважив російський дослідник М. Колоколов, «будь-яка гілка влади, будь-який інститут мають практичне значення, якщо вони ефективно функціонують» [13, с. 24]. І в цьому, безумовно, зацікавлене суспільство. Зрештою, категорії «доцільність», «функціональність», «дієвість» нині поступово замінюють такі базові для пояснення права і влади поняття, як «правило», «норма», «логіка», «формальність» [3, с. 282], що, на наш погляд, відбиває загальне зміщення і уваги теоретиків-правознавців, і суспільної уваги до питань динаміки реалізації судівських функцій у сучасній державі.

Природно, що така праксеологічна спрямованість особливо актуалізується в періоди стрімкого зниження здатності державної влади, її органів та посадових осіб задовольняти означені загальносоціальні потреби (що узагальнено може виявлятися у процесах делегітації цієї влади, її десоціалізації, падіння рівня інституційної та функціональної спроможності тощо).

Виявлена невідповідність між суспільними очікуваннями (бажаним, очікуваним станом) та реальним станом (рівнем) ефективності, соціальності і відповідальності свідчить, як переконує політико-правовий аналіз відповідних процесів, про суттєві інституційні, структурні та функціональні проблеми в організації та діяльності відповідних державних структур, а, відповідно, об'єктивно вимагає їх належного осмислення з метою подальшого приведення до оптимального стану шляхом реформування її правової, структурної (інституційної) та/або функціональної складових [14, с. 13]. Як видається, взаємоузгодженість та збалансованість модернізації відповідних правових, інституційних та функціональних аспектів організації й діяльності органів державної влади мають бути надійним гарантом належного рівня їх ефективності та соціальності за сучасних умов.

Безумовно, зазначені загальні закономірності так чи інакше стосуються всіх конституційно закріплених гілок (підсистем) державної влади, що функціонують у сучасному державно організованому суспільстві. Проте застосування системного, функціонального, інституціонального та ситуаційного методологічних підходів, які дають можливість провести комплексний та багатоаспектний аналіз відповідних державно-правових процесів [14, с. 39], дає змогу стверджувати, що загадані закономірності чи не найяскравіше проявляються, як нам видається, в особливостях функціонування судової влади та її органів – судів.

Практична реалізація відповідних доктринальних настанов та релевантних ним конституційних норм вимагає наявності такої судової влади, яка була б здатна виконувати зазначені функції. Відтак, комплексне концептуальне уявлення щодо характеру, змісту та системи означених функцій є відправною точкою для конструювання алгоритмів та «дорожніх карт» судової реформи. Зокрема, її першочерговою метою має стати удосконалення засад функціонування судової влади до такого рівня, аби вони відповідали найбільш високим міжнародним стандартам та найбільш вимогливим очікуванням суспільства. Відповідно, об'єктивуватися вони мають у відповідних властивостях, якостях та ознаках судової влади, що мають бути фундаментом стратегії масштабного реформування системи судоустрою в Україні відповідно до європейських стандартів, оновлення суддівського корпусу шляхом проведення прозорої конкурсної процедури добору суддів, відновлення довіри громадян до судової гілки влади [15, с. 1].

Проте неупереджений науковий аналіз сучасного стану впровадження судово-правової реформи, зокрема, свідчить про те, що процеси розвитку судової влади в Україні натрапляють на цілий ряд суттєвих перешкод, серед яких можна відзначити недостатній рівень уваги з боку державної влади до проблем судової влади, надто повільний темп запровадження судово-правової реформи, відверте блокування певними політичними колами прийняття вкрай необхідних для ефективного функціонування судової влади законів, спроби обмежити незалежність судової влади і залучити її до політичного протистояння, намагання чинити тиск на процес прийняття судових рішень тощо [16, с. 2]. Додамо до цього переліку й відсутність взаємоузгодженості й збалансованості модернізації відповідних юридичних, інституційних та функціональних аспектів організації й діяльності судової влади як у цілому, так і її підсистем.

У науці судового права було сформульовану визначальну як для нашого дослідження закономірність: «організація судової влади повинна відповідати функціям судової влади, а не навпаки» [17, с. 54].

Обмеження науково-теоретичного дискурсу здебільшого структурними проблемами судової реформи вказували на очевидну, як для фахівців, поспішність та кон'юнктурність її проведення, підтвердженням чого стали спроби мало не кожної п'ятирічки (2010, 2015-2016, 2019-2020 роки) провести чергову судову реформу, суттєво змінивши архітектуру судової системи без адекватних змін у «функціональному» наповненні або із таким наповненням, здійснюваним методом спроб і помилок, усувати які доводиться вже найближчим часом. За такого підходу цілком природно, що суди загальної юрисдикції згалом «розглядалися як другорядний допоміжний елемент механізму держави, основним покликанням якого є «обслуговування» потреб органів законодавчої та виконавчої влади. Діяльність судів, здебільшого, розглядалася через призму узагальнення та уніфікації їхньої практичної діяльності» [18, с. 51]. Тому є сенс концептуалізувати наукові уявлення щодо теоретико-правового дискурсу у галузі визначеності функцій судової влади.

І, природно, найперше питання, що безпосередньо належить до теорії функцій судової влади, це визначеність із ключовим для нашого дослідження поняттям «функція судової влади».

Осмислення цього поняття в юридичній науці ґрунтується, як звикле, на загально-наукових уявленнях щодо функцій, зокрема загально-філософських та соціологічних інтерпретаціях загально-наукового терміну «функція».

Так, застосування цієї категорії, наприклад, у філософії права здебільшого відбувається із зазначенням положень про поєднання трьох основних її аспектів: діяльнісного (специфічний спосіб взаємодії певного явища з навколишнім світом), сутнісного (розкриття іманентних

властивостей та природи системи) та цільового (призначення даної системи в контексті збереження та розвитку системи вищого порядку) [19, с. 43].

На сьогодні переважна більшість учених, ґрунтуючись на загально-філософському тлумаченні поняття «функція», конструюють поняття «функція судової влади», виходячи із загальнотеоретичних уявлень про функції держави, що обґрунтовувалися свого часу у класичних працях з теорії держави і права та з теорії конституційного права, зокрема авторства С. Алексєєва, В. Погорілка, П. Рабіновича та деяких інших відомих учених-теоретиків та конституціоналістів. В їх інтерпретаціях функціями держави вважалися переважно основними напрямками та/або видами державної діяльності.

Відповідно, фахівці з судового права та юристи-процесуалісти під функціями судової влади зазвичай розуміють таке:

- основні напрями або види діяльності у сфері здійснення правосуддя [18];
- основні напрями судової діяльності, в яких виражається її цільове призначення, та з якими прямо пов'язані обсяг і зміст владних повноважень судової влади [20, с. 15];
- напрями та види діяльності судів у межах і порядку, передбачених Конституцією, законами й іншими актами чинного законодавства [21, с. 484];
- пов'язані з функціями держави і права, законодавчо оформлені основні напрями діяльності судової влади, в яких виражається її сутність і соціальне призначення, здійснювані з метою забезпечення прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права [22, с. 166];
- основні напрями діяльності судової влади, що визначають її соціальне призначення у вигляді самостійного державно-правового механізму впливу на суспільні відносини [23, с. 9] тощо.

Якщо проаналізувати вищенаведені дефініції, то можна помітити, що кожній з них притаманні певні недоліки. Найперший, на наш погляд, це сутнісний недолік, що полягає у спробі більшості вчених віднести до функцій судової влади тільки основні, загальні, домінуючі, пріоритетні, постійні види та напрями діяльності судової влади. Втім, застосування такого підходу відразу ж викликає закономірне питання: за яким критерієм відмежувати на практиці основні від неосновних, загальні від особливих, домінуючі від другорядних, пріоритетні від похідних, постійні від тимчасових видів та напрямів діяльності судової влади? Таке відмежування не спирається на чітко визначені критерії, а тому носить переважно довільний характер. Довільність конструювання наукової концепції функцій судової влади за такими розпливчастими критеріями не відповідає вимогам наукової об'єктивності.

Тому, з метою уникнення означеної довільності, пропонуємо під функціями судової влади розуміти всі реально існуючі, похідні від функцій держави види та напрями судової діяльності, що відображають соціально-правову сутність судової влади та її спрямованість і призначення в суспільстві, відповідають досягнутому рівню розвитку судової влади, є відносно сталими (постійними), конкретизуються у функціях судових органів певного ієрархічного рівня та судової спеціалізації, а також забезпечуються (опосередковуються) конституцією та законами держави з метою захисту пріоритетних суспільно-правових цінностей.

На наш погляд, наведена нами дефініція, зокрема:

- 1) враховує тісний зв'язок судових функцій із функціями держави, їх похідний від останніх характер;
- 2) сутнісно відображає функції судової влади як види та напрями діяльності цієї гілки державної влади, вказуючи на її системний характер;
- 3) акцентує на відображувальному характері цих функцій стосовно соціально-правової сутності судової влади та її спрямованості і призначення в суспільстві, а також – на корольованні функцій із досягнутим рівнем розвитку судової влади;

- 4) робить наголос на відносній сталості цих функцій – на відміну від тимчасових видів та напрямів діяльності судових органів, що можуть бути зумовлені екстраординарними правовими режимами в державі, а також реструктуризацією судової системи у ході судової реформи, наявністю в законодавстві певних «перехідних положень», що можуть окреслювати тимчасові повноваження судів;

- 5) акцентує на первинному характері цих функцій по відношенню до функцій конкретних судових органів, які виступають конкретизаційними «моментами» буття функцій судової влади як системного утворення;

- 6) чітко окреслює правову базу існування цих функцій, яку складають конституції та закони (ми умисно вилучили з переліку таких нормативних актів підзаконні акти як такі, що в силу видання їх органами виконавчої влади не можуть регулювати функції судової влади, відповідно до класичної доктрини поділу влади), що відповідає доктринальним поглядам учених щодо превалюючого закріплення судових функцій саме на рівні законів [18, с. 227];

- 7) поруч із структурними, функціональними та нормативно-правовими аспектами, охоплює й аксіологічну складову – а саме відображення у функціях судової влади захисної спрямованості щодо базових, пріоритетних суспільно-правових цінностей, що є важливим з точки зору сучасного постпозитивістського сприйняття судової влади не лише як політико-правового, але і як важливого цивілізаційного та соціокультурного феномену [23, с. 6–15].

Із переходом на кожний новий етап розвитку держави відбувається повна або часткова заміна її функцій, так би мовити, відмирання застарілої системи. За такої обмови може скластися уявлення, що функції держави як основа функцій складників державної влади (зокрема судової) постійно змінюються. Відповідно, судова система, її інституціалізація й функціональне забезпечення не є винятком.

Висновки. У результаті проведеного дослідження під функціями судової влади запропоновано розуміти всі реально існуючі, похідні від функцій держави види та напрями судової діяльності, що відображають соціально-правову сутність судової влади та її спрямованість і призначення в суспільстві, відповідають досягнутому рівню розвитку судової влади, є відносно сталими (постійними), конкретизуються у функціях судових органів певного ієрархічного рівня та судової спеціалізації, а також забезпечуються (опосередковуються) конституцією та законами держави з метою захисту пріоритетних суспільно-правових цінностей.

З урахуванням наукового аналізу робіт з означеної проблематики, а також специфіки правового закріплення функцій судової влади, суттєвими для наукової концепції функцій судової влади як складової правової теорії судової влади є такі концептуально-правові характеристики:

- 1) зазначені функції відображають соціально-правову природу і сутність самостійної судової влади (як автономної частини механізму (апарату) держави), є об'єктивними й закономірними формами прояву її доцільного функціонування й розвитку у визначених позитивним правом межах;
- 2) поліфункціональність як об'єктивне явище, властиве судовій владі, відображає різноспрямованість та видове розмаїття впливів цієї гілки державної влади на комплекс правовідносин, що склався у державі, а також корелює з поліструктурністю самої судової системи та сферою її юрисдикції;
- 3) мірою зміни моделі правової системи (включаючи сюди й судову систему) та у зв'язку із об'єктивним ускладненням системи й структури суспільних відносин, що входять до «орбіти» впливу судової влади, відбувається більш чи менш помітна (глибока) диференціація функцій судової влади, зокрема такими шляхами: а) дезінтеграційним шляхом – своєрідним «розщепленням» деяких єдиних судових функцій на декілька підфункцій чи навіть самостійних функцій; б) інтеграційним шляхом – об'єднанням

кількох судових функцій в єдиній функції; в) ліквідаційним (інноваційним) шляхом – відмиранням деяких старих та/або виникненням якісно нових, невідомих доти функцій, що мають відображати як динаміку суспільних процесів, так і самої судової влади в їх взаємному співвідношенні; г) реструктуризаційним шляхом: або структурними змінами в системі функцій (зменшення впливу одних із одночасним зростанням впливу інших, «переміщення» функцій до умовного «центру» чи до умовної «периферії» простору реалізації судової влади), або змінами змісту та/або методів реалізації окремих функцій судової влади;

4) функції судової влади є своєрідною діяльнісно-функціональною «матрицею» (основою) для кожного конкретного елемента судової системи, якими є судові органи – від суду першої до суду касаційної інстанції;

5) функції судової влади не є тотожними функціям окремо взятого судового органу, який так чи інакше уособлює свою функціональну специфіку залежно від ієрархічного (інстанційного) та спеціалізаційного розташування в судовій системі, особливостей нормативного опосередкування його функцій та конкретних повноважень, їх співвідношення з функціями й повноваженнями судів інших інстанцій та спеціалізацій, наявних у судовій системі, тощо.

Здійснюючи характеристику функцій судової влади як гілки влади, не можна ототожнювати їх із функціями конкретних судових органів, під якими слід розуміти основні напрями діяльності цих органів, що випливають із їх завдань, визначають їхню сутність і призначення, а також реалізуються в передбачених законодавством формах та методах. Їх співвідношення можна інтерпретувати як філософське співвідношення цілого та частин.

Функції судової влади та похідні від них функції судів повинні розглядатися в тісному зв'язку з ієрархічною (включаючи інстанційний, територіальний та спеціалізаційний виміри) побудовою самої судової системи. Структурно-інституційний розвиток судової влади немислимий без функціонального супроводження, оскільки структурні проблеми державної влади в цілому неможливо вирішити без синхронних змін у функціональній складовій буття державної влади. Водночас належний розподіл та чітке правове унормування кожної з функцій органів судової влади мають безпосередній стосунок до забезпечення належного рівня захисту судами прав і свобод людини і громадянина як ключової конституційної цінності.

Суттєвим є і те, що законодавче «конструювання» функцій судових органів не може бути довільним виявом волі законодавця (свавільним), а має зумовлюватися метою і завданнями щодо досягнення оптимального стану захищеності прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до цієї настанови, кожному ієрархічному рівню судової системи держави має кореспондувати своя система нормативно визначених функцій, що повинні бути пронизані спільністю ключових правових цінностей суспільства і держави. Разом з тим, поряд із спільними для всіх судів функціями, на кожному ієрархічному та спеціалізаційному рівні судової системи, відповідно до засад судової інстанційності й спеціалізації, об'єктивно існують ті функції, які іманентні саме судовим органам такого рівня і спеціалізації. Правова об'єктивізація системи функцій судової влади має сприяти завершеності механізму правового регулювання діяльності судових органів та забезпеченню інституційної єдності й спроможності судової влади держави в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07.12.2020).
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 1, пункту 2 частини першої статті 4, частини першої, абзаців першого, другого частини другої статті 5, абзаців другого, третього, четвертого, п'ятого, тридцять дев'ятого, сорокового частини третьої, частини шостої статті 8 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» (справа про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг) від 13 червня 2019 року № 5-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-19#Text> (дата звернення: 07.12.2020).
3. Гураленко Н.А. Ціннісно-смыслові константи суддівського пізнання : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.12. Львів, 2017. 388 с.
4. Овчаренко О.М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : Монографія. Харків : Право, 2008. 304 с.
5. Дзьобань О.П., Мануйлов С.М. Справедливість як правова цінність : концептуалізація феномену. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : *Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2015. № 1. С. 102-113.
6. Судова влада в Україні : історичні витоки, закономірності, особливості розвитку : монографія / За ред. І. Б. Усенка. Київ : Наукова думка, 2014. 504 с.
7. Пенцов М.В. Функції судової влади в Україні та країнах СНД. *Форум права*. 2014. № 2. С. 358-363.
8. Кубишкіна А. О. Апеляційні суди в системі суб'єктів адміністративного права. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2017. 251 с.
9. Власова Г.Б. Легітимізація інститутів публічної влади в політико-правовому і соціокультурному вимірах (на прикладі еволюції правосуддя) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 23.00.02. Ростов-на-Дону, 2009. 48 с.
10. Герасимова А.А. Функції судової влади в механізмі сучасного Російського суверенізму : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. 2012. 27 с.
11. Власова Г.Б. Процес глобалізації і судової влади. *Человек и закон*. 2010. № 8. С. 55-62.
12. Нестерчук Л.П. Система функцій, що здійснюють суди загальної юрисдикції України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. С. 396-402. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2014_71_61. (дата звернення: 07.12.2020).
13. Колоколов Н.А. Судебная власть как общеправовой феномен : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Нижний Новгород, 2006. 53 с.
14. Коваль О. Я. Легітимність державної влади : співвідношення правових і моральних аспектів реалізації : дис. ... канд. юрид. наук (доктора філософії) : 12.00.01. Львів, 2017. 230 с.
15. Крючко Н. І. Ознаки судової влади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2019. 23 с.
16. Француз Т. І. Політико-правові проблеми становлення і розвитку судової влади в незалежній Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.13. Одеса, 2001. 18 с.
17. Камінська І.В. Незалежність суду як засада організації судової влади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2016. 214 с.
18. Нестерчук Л. П. Загальне поняття та визначення функцій судів загальної юрисдикції. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. пр. / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОНмолодьспорт України, НУ ОЮА. Одеса : Фенікс, 2011. Вип. 43. С. 226 - 233.
19. Андрусенко О. М. До питання про зовнішні функції сучасної держави. *Наукові записки НаУКМА, тематичний вип. «Юридичні науки»*. 2006. С. 43-46.
20. Притика Д. М. Арбітражний суд : проблеми організації та діяльності : монографія. Київ : Оріяни, 2000. 320 с.
21. Конституційне право України : підручник / за заг. ред. В. Л. Федоренка. Київ : Ліра-К, 2012. 576 с.
22. Калинина Н.С. Правовые и организационные основы реализации судебной власти в Российской Федерации : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Москва, 2014. 204 с.
23. Завражнов Е.В. Судебная власть в Российской Федерации : общетеоретические вопросы и проблемы реализации : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Омск, 2006. 30 с.